

EJERSKIKKELSER FRA SKJOLDENÆSHOLM

Af

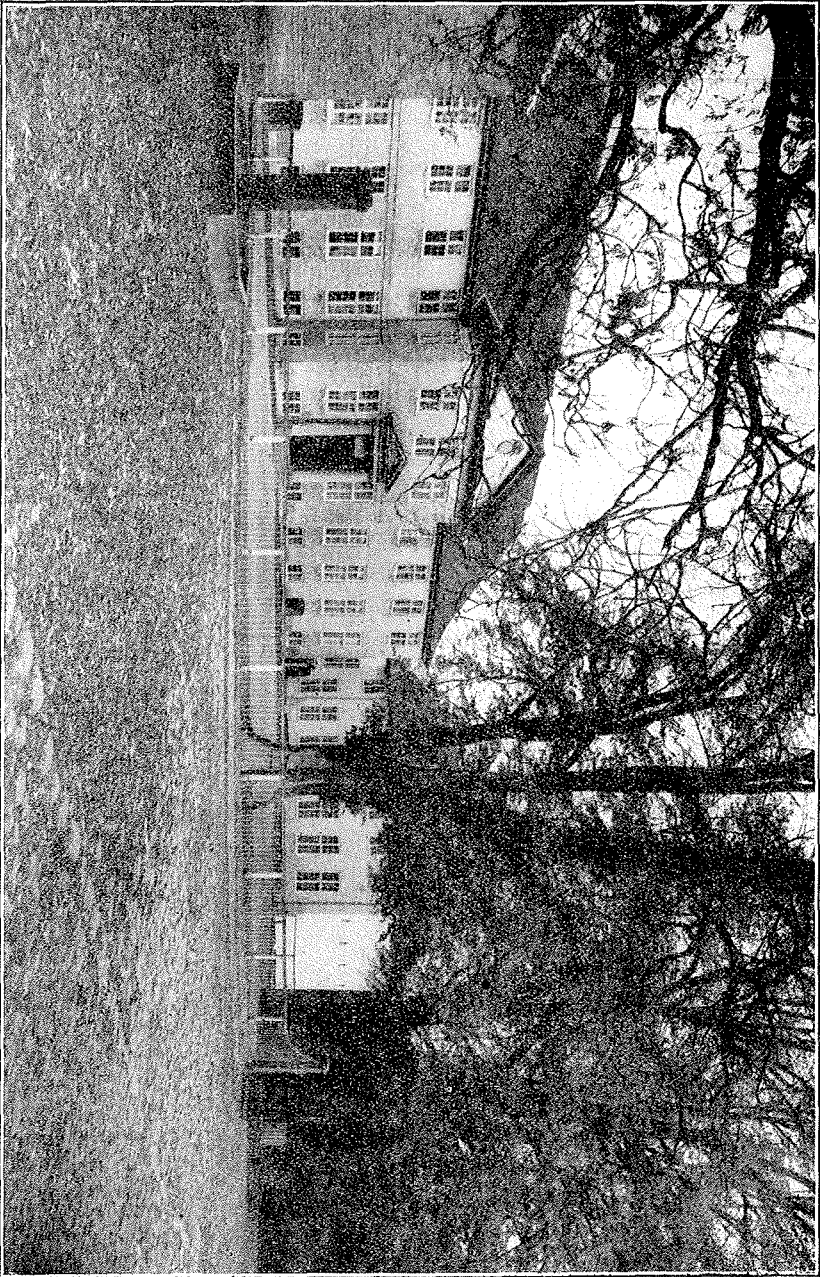
J. Naumann.

Forhistorien — Skjoldenæstiden.

Den gamle Hærvej gennem Sjælland førte fra Roskilde over Lejregård, Skjoldenæs, Tomterne ved Haraldsted over Pedersborg til Taarnborg.

Borgen Skjoldenæs dukker første Gang op i Historien i 1346, da der berettes, at Valdemar Atterdags Tropper stormede og erobrede Skjoldenæs fra Holsterne, til hvem det var pantsat af Kristoffer d. 2.

Derefter nævnes Skjoldenæs som værende i den sagnomspundne Væbner Peder Nielsen Jærnskægs Besiddelse. Men knap 100 Aar senere, paa Erik af Pommerens Tid, kom Skjoldenæs under Kronen, og under hans Efterfølger Kristoffer af Bajeren skænkes Skjoldenæs i 1445 som Morgengave til den unge Dronning *Dorothea af Brandenburg*. Her skal hun i 1448 have tilbragt sin Enkestand efter Kongens Død, medens Rigsraadet tænkte paa stedse at øge sin Magt, ja man har endog, omend usikkert, formodet, at hun her i sin Enkestand er nedkommet

Skjoldenæsholm, set fra Syd.

med en Prinsesse. Da hun knap to Aar efter Kristofers Død ægtede hans Efterfølger Christian d. 1. af Oldenburg, blev Skjoldenæs' Besidderinde atter Rigets første Dame, og klog og pengeforstandig som hun var, kunde hun, som Kristian Pedersen fortæller, „sige Kong Kristian mange mærkelige Stykker om Rigernes Bedste og Lejlighed, som han ikke tilforn vidste“.

Om Dorotheas eventuelle Ophold paa Skjoldenæs som regerende Dronning har vi ingen sikre Efterretninger. Af det ringe Antal Breve, der er bevaret fra hende, er intet dateret fra Skjoldenæs, derimod er flere af Kongens Breve fra 1460 og 1470 daterede derfra, hvad der tyder paa Kongeparrets Ophold der. Som Enke er det højst sandsynligt, at hun af og til har opholdt sig paa Skjoldenæs, der hørte til hendes Livgeding. Ikke mindst i hendes Enkestand gør hendes „store Klogskab og Paaholdenhed“, som Povl Helgesen omtaler, sig gældende dels i stadige Stridigheder om Penge med sine brandenborgske Slægtninge, dels med sin Søn Kong Hans til Fordel for den yngre Søn Frederik (d. 1.), hvem hun stærkt favoriserede „hvorudover hun kan holdes for at have været bedre Moder end Dronning“, som Holberg skriver.

Efter Enkedronning Dorotheas Død fortæller Skjoldenæs' Historie os om den kongelige Lensmand under Christian d. 2., Hans Bille, der tilhørte Kongens og det katholske Parti og sluttede sig til Grev Kristoffer af Oldenburg, der kæmpede for Christian d. 2.; — men da Hertug Christian (d. 3.) efter Grevefejden sejrede, faldt Hans Bille i Unaade og en af den ny Konges haandgangne Mænd, Melchior Rantzau blev

nu Lensmand paa Skjoldenæs. Denne Mand havde i Kongens Tjeneste kriget mod Lybækkerne og førte den lybske Borgmester Marcus Meyer til Skjoldenæs til pinligt Forhør og Dom; men til stor Skade for Kongen døde han allerede 1539, og dermed træder en hel anden Slægt ind i Skjoldenæs' Historie.

Træder man ind i St. Bendts Kirke i Ringsted fra den almindelige Indgang paa Nordsiden, har man snart efter paa venstre Haand nordre Korsarms Kapel, og i Gulvet her er nedlagt Danmarks største Adels-Gravsten, over 4 Meter paa den ene Led og over 2 Meter paa den anden, med Billede af en ældre rustningsklædt Mand og to Kvinder. Det er Gravminde over den adelige Storgodsejer *Mouritz Olsen Krognos*, der saavel i Skaane som paa Sjælland havde store Besiddelser og som var kgl. Lensmand i Bleking.

I 1540 ombyttede han mod en betydelig Pengesum Lykaa Len i Bleking med Skjoldenæs Len i Midtsjælland, hvorfor han paa Gravstenen benævnes „Hovedsmand til Skjoldnæs“, og herude ved den skønne Valsøllille Sø drog han sit sidste Suk. — Han døde 1550 og hviler her sammen med sin Moder Ane Mouritzdothor og sin Hustru Eline Gjø.

Lenet, der efter hans Død indehavdes af hans Enke, udvidedes netop i disse Aar ret betydeligt, idet Jursthorp (Jystrup) blev henlagt under Skjoldenæs Len, efter at det til efter Reformationen havde tilhørt Roskilde Bispestol. — Da Mouritz Olsens Enke imidlertid indgik nyt Ægteskab, overgik Lenet til hendes Svigerinde *Anne Rosenkrantz*.

Anne Rosenkrantz var 8 Aar gammel blevet tro-

lovet og 16 Aar gammel gift med Albert Gjø, en af Rigshofmester Mogens Gjøs iøvrigt ret ubetydelige Søner, en Broder til Eline og Birgithe Gjø. Som Mogens Gjøs Søn arvede han store Godser, saaledes Krænkerup, Torbenfeld og Clausholm og blev kgl. Lensmand paa Skanderborg, hvor han døde 1558. Hans Enke Anne styrede nu Godserne paa sine umyndige Børns Vegne, og 3 Aar efter, at hun var bleven Enke, overtog hun 40 Aar gammel Skjoldenæs Len af Frederik d. 2., der ofte var i Pengeforlegenhed.

Kong Frederik, der efter det heldige Krigstog til Ditmarsken, prøvede paa at vinde Sverrig tilbage, førte Danmark ud i den nordiske Syvaarskrig, der selv om den ikke endte med nogen afgørende Sejr hverken for Sverrig eller Danmark, havde det Resultat, at den fik Folkehadet mellem de nordiske Stammefrænder til at blusse op paany og førte til lange og ødelæggende Krige mellem Danmark og Sverrig de næste 150 Aar.

Under Syvaarskrigen, da næsten samtlige danske Lensmænd drog i Felten, sad Anne Rosenkrantz paa Skjoldenæs og varetog selv Lenet med stor Kraft og Dygtighed. Hun er ret en Type paa det 16. Aarhundredes ikke faa begavede og daadkraftige Kvinder indenfor Danmarks Adel. — Krigen tyngede ganske vist, Godsets Bønder maatte forrette Kørsel af Levnedsmidler til Hæren lige fra Skjoldenæs og til Køge, og Fruen selv blev haardt ramt, idet hun mistede sin eneste Søn i Krigen, men hun holdtes oppe af sin Virkelyst og Energi.

Rigets Stats- og Finansminister under Krigen var Peter Oxe til Gisselfeld, hvis Styre blandt andet gik ud paa at forenkle Administrationen ved at inddrage

saa mange Len som mulig. Et af de Len, han først agtede at inddrage, var Pantelenet Skjoldenæs. Trods Krig og Pengevanskeligheder skaffede han Pantesummen til Veje og befalede nu, at Skjoldenæs Len skulde indløses og lægges under Københavns Len, hvortil i Forvejen hørte Smørum, Sokkelund, Bjevskov og Stevns Herreder samt Roskildegaard. Den kongelige Lensmand her var Bjørn Andersen, der efter Kongens Befaling drog til Anne Rosenkrantz og bød hende modtage Pantesummen og fratræde Skjoldenæs Len. Anne Rosenkrantz, der kendte den kongelige Vægelsindethed, vægrede sig først, men siden, da Bjørn Andersen kom igen og paany forelagde hende Kongens Vilje, afstod hun Lenet og flyttede til sit Gods Torbenfeld. — Hermed var hun dog langtfra slaaet ud af sin Virksomhed, hun udfoldede stor Energi som Godsejer. Til sit Gods Krænkerup skaffede hun sig Birkeret, hun gjorde et stort og alvorligt Arbejde for at sørge godt for de fattige paa sine Godser, hun førte Processen med sine Brødre om deres Familieejendomme i Norge, og i fredelige Stunder var hun ivrig optaget af at sysle med Stamtavler og Slægtshistorie.

Da Frederik d. 2.s Dronning, Sophie, i 1573 opholdt sig paa Koldinghus og der ventede sin Nedkomst, drog hun med 5 af Rigets fornemme Kvinder til Koldinghus for at bistaa Dronningen, og ved Kongens Død (1588) ledsagede hun Kongens Lig fra Antvorskov til Roskilde Domkirke. Kort Tid efter blev hun syg paa Torbenfeld, Efterretningen om en af hendes Døtres Død forværrede hendes Tilstand, og hun døde den 27. Oktober 1589. Allerede før

hun lukkede sine Øjne, var det gamle Skjoldenæs forladt og lukket for stedse.

Frederik d. 2. paabød Bjørn Andersen at nedrive alle de Huse, som fandtes paa Skjoldenæs, sætte Stenene i Hobe og sælge Tømmer, Foder og Halm til Bønderne. Stenene i Muren skulde transporteres til Hillerød for at bruges til Opførelsen af Frederiksborg. — Saaledes forsvandt Skjoldenæs som Lensborg for ca. 100 Aar efter at opstaa som Herregaarden Skjoldenæsholm.

Det første Skjoldenæsholm — Spekulanten.

I tyve Aar fra 1662—1682 ejedes Skjoldenæsholm af en Mand ved Navn *Henrik Müller*. Denne Mand og hans Livshistorie vil vi nu beskæftige os lidt med.

Han er født 1609 i Itzehoe og Søn af en derværende Købmand. Drengen viste gode Evner, og Statholderen i Hertugdømmerne, Grev Rantzau af Breitenburg, viste ham Interesse og lod ham læse sammen med sin Søn og sendte dem begge i 1627 til Sorø Akademi til videre Uddannelse. — Grevens Bevaagenhed synes at have hvilet over ham i de 3 Aar, han uddannedes ved det nystiftede kongelige Akademi; thi efter disse Aars Skoleophold og Grevens Død ansattes han i Tjeneste hos Grevens Slægtning, Grev Rantzau, Statholderen i København. Herfra gik hans Vej til Ansættelse som Kammerskriver hos Christian d. 4., en betroet Stilling, der gav ham Indsigt i Hofets og Statens Økonomi. I denne Stilling indgik han i 1636 Ægteskab med Sophie Hansdatter, Datter af Raadmand Hans Jensen i Varberg i Halland. 1641

ansattes han som Tolder i København, men samtidig med dette Embede begyndte han en privat Grossistforretning som Leverandør til Staten. Han slog sig særlig paa at levere Tømmer og Byggematerialer samt Proviant til Holmen, hvad der ikke mindst under Torstensonskrigen var en god Forretning. Allerede ved disse Leverancer gjorde han sig skyldig i Besvigelser overfor Staten, idet han som Tolder „glemte“ at opkræve og indbetale Told af de Materialer, han selv indførte. Betaling for det leverede lod han i stor Stil sig selv erlægge i Grunde i København, særlig paa Slotsholmen.

Naar disse Besvigelser kunde lykkes for ham, hænger det sikkert sammen med, at han fra sin Stilling som Kammerskriver var kendt med og senere stod i Ledtog med Rigshofmesteren Corfitz Ulfeldt.

Paa de Grunde, han erhvervede i København, lod han opføre Pakhuse samt et Boldhus og et Værtshus, som han atter udforpagtede, og i Nordsjælland erhvervede han Hjortholm Mølle, det nuværende Frederiksdal, som han ligeledes forpagtede ud. — Ved Frederik d. 3.s Kroning 1648 var han Hoffets Storleverandør og leverede Vin og Kramvarer for 230000 Rigsdaler.

Tre Aar efter Frederik d. 3.s Tronbestigelse true-des hans Eksistens imidlertid med Fald, idet Ulfeldt faldt i Unaade og drog udenlands, og der indledtes retslig Undersøgelse imod ham, der dog, trods det, at man var overbevist om hans Besvigelser, fik et forholdsvis lempeligt Forløb, da Landet daarligt kunde undvære hans Forretningsgeni og Evne til at skaffe Varer. Ganske vist maatte han fratræde sin Stilling ved Toldvæsenet, hvor han var avanceret til General-

toldforvalter; men senere udnævntes han til Admiralitetsraad og paatog sig nu i Svenskekrigens Tid sammen med Storkøbmanden Marselis og Københavns Generalpostmester Poul Klingenberg at holde en Hær paa 10000 Mand til Københavns Forsvar. Til Gengæld herfor fik han Privilegier paa Skibsfart til Grønland og Vestindien og fik Bjærg- og Kobberværker i Norge.

Under Krigen drog han endog ud til Lejren i Taastrup for at forhandle med sin fordums Ven Ulfeldt, og efter Freden i 1660 og Enevældens Indførelse tog han, der i Mellemtiden havde faaet sine Døtre gift i Københavns bedste Familier (Bartholin og Finch), Stilling paa det selvstændige, aristokratiske Borgerskabs Side og arbejdede for Staden Københavns Privilegier.

Han udnævntes til Rentemester (o: Finansminister) og modtog nu som yderligere Løn for sin Tjeneste overfor Staten under den faretruende Krig adskilligt af Kronens Jordegods. I Løve Herred fik han Sæbygaard, i Odsherred Dragsholm, i Ringsted Herred Skjoldenæsholm og Lejregaard (det senere Ledreborg) ved Roskilde og andre store Besiddelser, ogsaa i Jylland. Paa sin Magts Tinde ejede han 14000 Tdr. Hartkorn og dertil kom store Industrianlæg, blandt andet Kongsberg Sølvværk i Norge og et stort Sukkeraffinaderi i København. I 1669 døde hans Hustru og han adledes og fik Tilladelse til i Epitafiet over sin Hustru at ændre hendes Navn til Sophie „Rosenstjerne“. Aaret efter døde Frederik d. 3., og med hans Søn og Efterfølger faar vi en ny, borgerlig født, men adlet Styrer af Statsskibet, Peder Schumacher (Griffenfeld). Ogsaa med ham havde Henrik Müller søgt Forbindelse

og var avanceret ved hans Gunst; men derfor drog Griffenfeldts Fald Ulykke ogsaa over ham og samtidig ramlede hans mange og store Foretagender.

Af de store Godser kunde han ikke sikre sig rimelige Indtægter, Kobberværket i Norge styrtede sammen, og Kongsberg Sølvværk maatte han overlade Kongen, og efter at Griffenfeldt var styrtet, indledtes der anden Gang en Undersøgelse mod ham for Besvigelser.

Undersøgelseskommissionen kom til det Resultat, at han skyldte Staten 130000 Rdl., hvortil føjedes en Bøde paa 43000 Rdl. og desuden fik han 1679 Afsked fra sit Embede i Admiralitetet. Han maatte nu for at udrede disse Beløb og sikre sig Udkommet skille sig af med de fleste af sine Godser. Derfor solgtes Skjoldenæsholm i 1683 til Ulrik Frederik Gyldenløwe, Kongens Halvbroder, en uægte Søn af Frederik d. 3.

Imidlertid fik Henrik Müller, hvis ejendommelige og tvivlsomme Skikkelse vi her har dvælet ved, i sin 20-aarige Ejerperiode en ikke ringe Betydning for Skjoldenæsholm. — Godset var, da han i 1662 blev Ejer, uden Hovedbygning, Jordene var bortfæstede; men Henrik Müller lod i 1668 en Hovedbygning opføre lidt nord for den saakaldte Gaardsø med Indgang fra Vestsiden, dette er det første egentlige Skjoldenæsholm, der nu opstod som Herregaard, efter at det næsten hundrede Aar i Forvejen var nedbrudt som Bolig for den kongelige Lensmand (Skjoldenæs paa Halvøen i Valsøllille Sø). — Af Henrik Müllers Hovedbygning findes endnu en Rest i Slottets nordøstre Hjørne; men i øvrigt har vel Henrik Müllers mange Besiddelser og forskelligartede Foretagender

medført, at han kun sjældent personlig har opholdt sig paa Skjoldenæsholm.

Efter Afstaaelsen af Skjoldenæsholm fulgte der økonomiske Nederlag for ham Slag i Slag. 1684—85 fortælles der om Auktioner over hans Ejendomme og senest i 1688 om nye Afstaaelser. I 1686 flyttede han som reduceret Privatmand til København, hvor Kongen endda maatte sikre ham 500 Rdl. aarlig i Pension.

Opholdet i Hovedstaden, hvor han i mange Aar havde spillet en dominerende Rolle, var pinligt for den gamle Mand, og i 1688 søgte han ud til sin Datter, gift Bartholin, paa Kornerupgaard, og efter to Aars Ophold der rejste han til sin anden Datter, gift Finch, paa Lejregaard. Denne Datter var imidlertid bleven Enke, og hos hende synes han at have levet i Fred sin allersidste Tid. Herude døde han 2. Marts 1692, og hans Lig førtes til København og begravedes ved Hustruens Side i Nicolaj Kirke. Til hans hæderlige og anstændige Begravelse ydede Kongen et Tilskud paa 500 Rdl.

Henrik Müllers Liv og Skæbne fortæller om en Parvenu, der skød op i Adelsvældens sidste Dage og naaede en Blomstring under den ny enevældige Regering, takket være en Blanding af Dygtighed og Frækhed; men som atter faldt, efterladende Skam og Skade.

Skiftende Adelslægter — en Velgørerinde.

Efter at Skjoldenæsholm en kortere Tid havde været i Gyldenløvernes og de augustenburgske Hertugers Besiddelse, overgik det i 1720 til Slægten Danneskiold-Laurvig. Dets første Ejer af denne Slægt,

Grev Ferdinand, havde store Godser saavel i Norge som i Hertugdømmerne og var tillige Direktør for det vestindiske Kompagni. Her i Midtsjælland ejede han ogsaa Haraldsted. Han var gift med en Søster til Anna Sophie Rewentlow og Altertavlens Ramme i Valsøllille Kirke bærer stadig Danneskiold-Laurvig og Rewentlowernes Vaaben. Megen Tilknytning til Skjoldenæsholm har han sikkert ikke haft, — vi skal senere høre om ham som sin Svoger, Kong Frederik d. 4.s Kreditor, og hvorledes Gælden afvikledes.

Grevinde Anna Joachimine
Danneskiold-Laurvig

Ved Grevens Død arvede Sønnen Grev Frederik Skjoldenæsholm, men efter 8 Aars Ejertid døde han barnløs i 1762 kun 45 Aar gammel. Des mere Betydning fik hans Hustru for Skjoldenæsholm.

Grev Frederik, der i sine unge Aar havde valgt den militære Løbebane, ægtede i 1744 Anna Joachimine, født Ahlefeldt, en Datter af Gehejmeraad Hans Adolph Ahlefeldt og Dorothea, født Krag. Hendes Moder havde været gift to Gange tidligere, før hun ægtede Gehejmeraad Ahlefeldt, og i begge tidligere Ægteskaber havde hun faaet stor Formue, men hendes tredje Mand satte næsten alt over Styr.

Da nu Grev Frederik døde barnløs efter 8 Aars Ejerperiode paa Skjoldenæsholm, arvede hans Broder alle Slægtens Besiddelser paa nær Skjoldenæsholm,

der overgik til Enkegrevinden Anna Joachimine. Hun ejede Skjoldenæsholm som Enke i 32 Aar og fik paa mange Maader stor og indgribende Betydning. Grevinden nedbrød det Skjoldenæsholm, der var opført af Henrik Müller og opførte allerede efter et Aars Enkestand den nuværende statelige og smukke Hovedbygning i Barokstil, hvis Indre præges af den brede dobbelte Trappeopgang, og hvis Værelser smykkedes af pragtfulde Gobeliner, tildels forarbejdet af Grevinden selv.

Godsets Sognekirke i Valsølille skænkede hun en Pragt Bibel. Bibelen er den af Christian d. 4. foranledigede og i Aaret 1633 udgivne. Denne Bibel, hvortil alle Kirker maatte yde Tilskud, og som fremtræder i statelig Folio (Datidspris 7 Rdl.) er i dette Pragtexemplar indbundet i svært Læderbind og forsynet med Sølvlukkespænder og Sølvhjørner. Bindet, der bærer Aarstallet 1637, er paa Forsiden forsynet med Billeder af de fire store Profeter og paa Bagsiden af de fire Evangelister, alt i Sølv. Paa Forsiden findes desuden Iver Wind, Christian d. 4.s betroede Mands Vaabenskjold i Sølv, og paa Bagsiden Iver Winds Hustru Helvig Skinkels Vaabenskjold.

Denne sjældne Pragt Bibel, der blandt andet var udstillet ved den kirkelige Kunststilling i København i Reformationsjubilæets Aar 1936, er stadig i Valsølille Kirke og paa et meget molesteret Forsatsblad oplyser Kirkens Sognepræst Johannes Zuschlag, at den i Aaret 1763 blev skænket Kirken af Enkegrevinden, „en Bibel-Elskerinde“. — Ligesaa skænkede hun Kirken en smuk Alterbog, ligeledes med Hjørner og Lukkespænder i Sølv og bærende Grevens Spejl-

monogram med Krone i Sølv; ogsaa denne er fortsat i Kirkens Eje.

Ogsaa Ungdommens Oplysning viste hun Interesse. Hun byggede i 1777 den første Skole i Valsømagle. I hendes Bestemmelse herom skriver hun: „Baade er det en sand Kristens Pligt, at Guds Ære kan stedse mere udbredes og er Vejen til Haraldsted lang, ligesom Valsømagle er Godsets største By“. — Derfor opførtes et 6 Fags Hus med Tegl og Bindingsværk til Skolebrug.

Men allermest fortjener dog hendes Omhu for Bøndernes Vel Omtale.

Hendes Ejertid falder sammen med Tiden for Bondereformerne. Under Struenses Regimente kom 20. Februar 1771 Forordningen om Hoveriets Fastsættelse. Det ikke fastsatte Hoveri førte ofte til, at denne Arbejdsydelse blev en ren Ruin for Bonden og for hans Jord og for hans personlige Flid og Interesse; derfor bestemmer Forordningen, at Hoveriet skal ydes efter Hartkorn, ligesom der skal tages Hensyn til Fæstegaardens Beliggenhed i Forhold til Hovedgaarden og der gives Regler for Arbejdsdagens Falden paa de forskellige Aarstider, ligesom der sættes Grænser og Regler for de Kørsler, Bønderne skal præstere.

Blandt mange af Godsejerne vakte disse Bestemmelser Betænkelighed, ja Vrede, og da Struense var styrtet, og vi fik det Guldbergske Regimente, kom der derfor en Reaktion, der fremkaldte Hoveriforordningen af 12. August 1773, der bestemmer, at Hoveriet skal forrettes efter hver Ejers gamle Skik, hvad netop mange Steder betød, at alt blev saa sørgeligt ved det gamle.

Under disse forskellige Synspunkter stod Enke-grevinden paa Skjoldenæsholm fast paa Reform-Ven-nernes Side. Allerede i hendes første Tid skabtes der paa Skjoldenæsholm Tradition angaaende Hoveri og Pengeydelse (Indfæstning og Landgilde) og i 1780 udgav hun en „Disposition“ for disse Ydelser for Skjoldenæsholms Bønder og fik samme Aar kongelig Confirmation paa denne. I Genpart tilstilledes den Gødsets Bønder, og Grevinden udtaler sig dels mod det ubegrænsede Hoveris sørgelige Følger, dels ud-taler hun, at hvad hun her fastsætter kun er en høj-tidelig Bekræftelse paa Skik og Brug paa Skjolde-næsholm, hvorfor hun om denne sin smukke og hu-mane Foranstaltning kan udtale, at den er i Over-ensstemmelse med Forordningen af 12. August 1773, saaledes at man paa Skjoldenæsholm kan blive ved netop det „gode“ gamle.

I hendes her omtalte Disposition findes i Enkelt-heder gaaende Bestemmelser om Jordens Pløjning, om Høslet, om Høst og om Spredning af Gødning, om Gjærdelukning, om Pligtkørsel, og den indledes med følgende smukke Betragtning:

„At saasom Hoveriets Forretninger for en hoveri-gørende Bonde er af saa væsentlig en Betydenhed, at, dersom ikke denne Del af Bondens paalagte Pligter er sat sine visse Grænser, kan et altfor overdrevent Hoveri ikke alene være til største Skade for Ejeren selv og ligesaa for det Almindelige (o: Samfundet) i Henseende til Handels- og Haandværksmanden, men intet, enten det opmuntrende, det sædelige, det vel-anstændige eller det vindskibelige kan finde Sted hos en Bonde, saalænge han ikke ved, hvorvidt hans

Pligter kan drives eller, hvorlangt Hoveriet skal gaa, før det naar sit Maal.“ — Og hun udtaler videre:

„Begge Dele har jeg erfaret, først hvad Følgerne kan være af et ubestemt Hoveri og dernæst ogsaa, hvad Virkning et fastsat Hoveri kan have. — Det første attraar jeg aldrig mere som et fordærvende Onde til et Gudses Ødelæggelse, men det sidste har jeg gjort mig selv til en Lov og derved fundet, det jeg har sagt (o: større Flid, Dygtighed og højere Moral hos Bønderne)“.

Og disse Bestemmelser vil hun skal være Lov baade for hende selv og for fremtidige Ejere af Skjoldenæsholm, hvorfor hun har ladet sin Disposition erholde kongelig Confirmation.

For Lille Svendstrups Vedkommende bestemmes, at 12 Hoveribønder i Haraldsted skal forrette Hoveri efter hendes fastsatte Bestemmelser (dog undtages Pløjning), men skulde denne Gaard paa anden Maade blive bortfæstet, skal hver Bonde svare aarlig 8 Rdl. for Hoveri samt aarlig forrette to Københavnsrejser i bekvem Aarstid, en om Sommeren og en om Vinteren. — I Indfæstningspenge skal hoverigørende Bønder i Valsøllille, Haraldsted og Allindemagle erlægge 30 Rdl., og i de øvrige af Godsets Byer 20 Rdl. — Til Slut hedder det:

„Disse Bestemmelser vil jeg i min Levetid saa nøje iagttage, at baade mit eget og mine Bønders Vel derved endydermere kan blive befordret, under den Allerhøjestes Velsignelse.“

Bønderne paa Skjoldenæsholm viste stor Tak-

nemmelighed overfor deres gode og varmhjertede Godsejer, hendes Person omfattedes med Kærlighed, og allerede før hendes Disposition udkom, saa tidlig som i 1778, rejste Bønderne hende en Æres- og Takkestøtte i Skoven øst for Gaardsøen¹⁾ og mange, mange Aar efter hendes Død holdtes hendes Minde højt i Ære.

Desværre maa hendes lyse Syn og frejdige Haab ikke være bleven opfyldt; hendes Økonomi var trykket, og i 1794 solgte hun Skjoldenæsholm til Etatsraadinde Anne Marie Bruun de Neergaard, f. Møller, der var Ejer af Svendstrup. — Enkegrevinden rejste til København, hvor hun døde Aaret efter (1795). — Trods det, at den ny Godsejerslægt saa anderledes paa mange Ting end hun og havde andre Idealer, blev hendes Minde og Ejertid stedse holdt i Ære af den ny Ejer af Skjoldenæsholm.

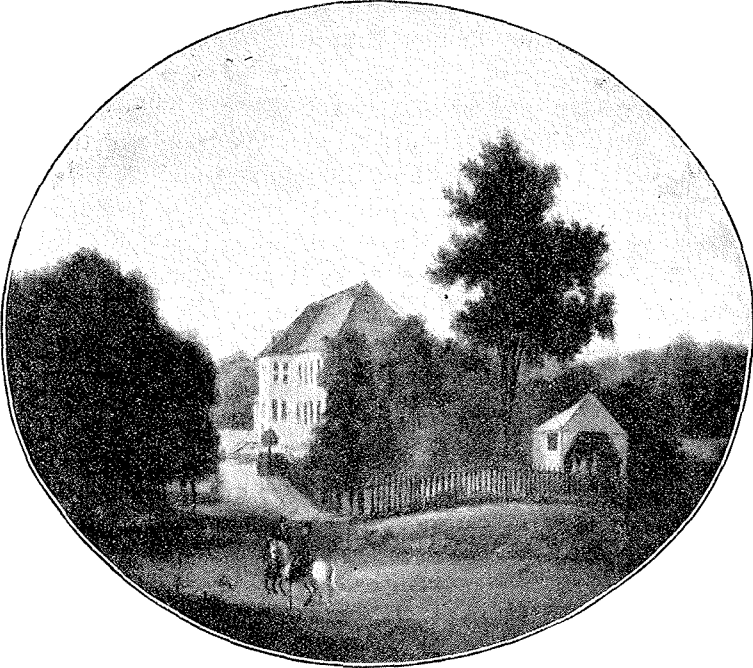

En ny Adelslægt — Besidderen.

Johan Andreas Bruun de Neergaard blev født 4. August 1770 paa Svendstrup Gods som Søn af Godsejer, Etatsraad Jens Bruun Neergaard og Hustru Anne Marie, født Møller. Faderen, der var Søn af Krigsraad Peter Johansen Neergaard (Svendstrups første Ejer blandt Neergaardene), blev Student fra Herlufsholm og juridisk Candidat og fik i 1763 af sin Fader Skøde paa Svendstrup, hvis Hovedbygning han opførte, siden blev han Vicelandsdommer i Sjælland og blev 1780 adlet, hvorefter Navnet blev de Neergaard.

1) Saaledes efter Traditionen - mulig er Støtten rejst af hende selv som et Udtryk for hendes Kærlighed til Stedet.

Moderen, der i 1788 blev Enke, var en meget dygtig Kvinde, der styrede Svendstrup dygtigt efter sin Mands Død og i 1794 købte Skjoldenæsholm af

Skjoldenæsholm, set fra Vest før 1783.

dets daværende Ejer, den forannævnte Enkegravinde Anne Joachimine Danneskiold-Laurvig, født Ahlefeldt. Købesummen var 128000 Rdl.

Familien Neergaard havde tidligere haft Tilknytning til Skjoldenæsholm, idet Peter Johansen Neergaards Broder Johan Henrik Neergaard 1760—64 havde været Forvalter paa Skjoldenæsholm under

Grevens Sygdom og Død. — Og Enkegravinden og Etatsraadinden paa Svendstrup var Veninder og kom meget sammen.

To Aar efter Købet solgte Etatsraadinden Skjoldentæsholm til Sønnen Johan Andreas, og ved Moderens Død i 1802 blev han ogsaa Ejer af Svendstrup, kun 32 Aar gammel, og var Besidder af begge Godser til sin Død 1846. Han slog ind paa den militære Løbebane som ung og avancerede til Major, men Familiens Tradition og hans Landbrugsinteresser drog ham ud til de midtsjællandske Godser, og han blev en energisk og interesseret Besidder. Allerede i 1797 forøgede Majoren Godset med 3 Gaarde og 5 Huse i Estrup By, hvorimod han frasolgte Lille Svendstrup i Benløse.

Majoren, der var født i Godsejervældets sidste Dage, og hvis Barndom og Ungdom faldt i Bonde-reformernes første Tid, havde udpræget Besidderlyst og mente sikkert, at man i sin Iver for Bøndernes Vel var ved at falde for meget i den ene Grøft, og hans Maal var dels Samling af Hovedgaarde under Godset, dels at gøre hele den Neergaardske Ejendom til Stamhus for Slægten, samtidig med, at han naturligvis paa Lovens Grund vilde udføre, hvad de nye Tider paalagde ham.

Den første Reform, som den store Landbokommission fik sat igennem, var Forordningen af 23. April 1781 om Ophævelse af Jordfællesskabet og Indførelse af Udskiftning. Denne Jordreform forandrede i Løbet af ca. 30 Aar fuldstændig Landets og Markernes Udseende; Jorden var før inddelt i en Mængde smalle Strimler, saaledes at hver Mand havde sin Jord paa mange forskellige Steder, medens Jorden

herefter blev inddelt i større og mindre Brug. Da Major Neergaard overtog Skjoldenæsholm, var denne Udskiftning vel begyndt, men endnu i sin Vorden; men den fremmedes med Energi af den nye Ejer, saaledes at den næsten helt var tilendebragt i 1810.

Efter Stavnsbaandets Løsning kom 24. Juni 1791 Plakaten om Hoveriets Fastsættelse. Hoveriet havde i den foregaaende Periode været Genstand for ganske modsatte Betragtninger og Forordninger fra Regeringens Side, højst forskellige under Struensens Regering og Guldbergs Regimente.

Skjoldenæsholms tidligere Ejerinde havde været paa Reformvennernes Side, hvad hendes fornævnte Disposition af 1780 tilstrækkelig tydelig bærer Vidne om. Nu da alt Hoveriet bliver fastlagt, og da Udskiftningen var i fuld Gang, blev der mange Steder baade hos Godsejere og Bønder lver for at faa Hoveriet afløst af Pengeydelse, der dannedes Hoveriafløsningsforeninger og mange Steder blev Hoveriet afløst. Dette blev ogsaa Tilfældet paa Skjoldenæsholm under Majoren. I 1805 blev Hoveriet afløst paa Gaardene og i 1819 paa Husene.

Godsejerne, der mange Gange fandt, at Bønder og Husmænd var blevet Samfundets Kælebørn og at det gamle Tillidsforhold var ruineret, blev mere interesserede i at faa Arbejdet udført af daglønnede Arbejdere og at samle nogle Gaarde til enkelte Stor-gaarde under Godset.

I den sydlige Del af Skjoldenæsholms Jord ned mod Valsøllille By og Kirke udskilte Majoren en Parcel paa 394 Tdr. Land som Valsøllillegaard og fik i 1802 Lov til til denne Hovedparcel at lægge 180 Tdr. Land Bondejord fra Valsøllille By mod at oprette

Huse med Jord for Fæsterne i Olden (Hopold og Svineold).

Hermed forsvandt den gamle Valsølille By, hvis Kirke i sin Tid havde været Hovedkirke med Annekskirke i Jystrup, og Landsbyens Skole kom ligesom Kirken til at ligge afsides og ubekvem. Derfor skænkede Majoren en Skolelod, beliggende inde i Skoven, omtrent i Sognets Midte, og lod opføre en ny Skole der i 1829, medens den gamle Skole i den forsvundne Landsby nedlagdes.

Godsejeren, der baade havde Kaldsret og Birkeret, oprettede til Bolig for Birkedommeren en Afbyggergaard paa 147 Tdr. Land, kaldet „Laurentiuslund“ efter Majorens Søn Laurentius. Hvad Kaldsretten angik, faldt det i Majorens Lod at kalde ikke mindre end 8 Sognepræster til Jystrup-Valsølille Sogne foruden flere Sognepræster til Haraldsted-Allindemagle og Borup-Kimmerslev.

Den sidste af de som Godsejerens egen Sognepræst til Jystrup-Valsølille kaldede var Alexander Petersen, der kaldedes i 1844, blandt andet fordi hans tilkommende Hustru Cora Nyegaard havde været Lærerinde hos Amtmand Stemann i Sorø. Amtmanden var i sit første Ægteskab gift med en Datter af Majoren, Joachimine, født Neergaard.

Ovennævnte Pastor Alexander Petersen levede i Jystrup som Præst i 56 Aar og døde først i 1901 som Danmarks sidst fungerende privat kaldede Præst.

Ogsaa andetsteds end i Valsølille fik Majoren oprettet en Storgaard under Skjoldenæsholm. — Ti Kilometer sydvest for Skjoldenæsholm laa Allindemagle By. I gammel Tid havde hele Allinde som Len med Birkeret og alle Herligheder tilhørt den

mægtige Billeæt; men da denne Slægt henimod Aar 1600 droges til Skaane, hvor den havde store Besiddelser, bortbyttedes Allinde for andet Gods og kom under Kronen. I 1714 købte Skjoldenæsholms daværende Ejer Grev Ferdinand Danneskiold-Laurvig Haraldsted Gods, der allerede 1664 var solgt fra Kronen og desuden 18 Gaarde, 4 Huse og 1 Skole i Allindemagle. Greven var en af Kongens, Frederik d. 4.s, største Kreditorer og gift med en Søster til Kongens anden Hustru Anna Sophie Rewentlov. — Kongen var baade ved sin Hofholdning, ved sine Rejser og fremfor alt ved den store nordiske Krig kommet i Pengeforlegenhed. — Frederik d. 4. reddede sig nu ud af Gælden til sin Svoger ved at gøre 100 Tdr. Hartkorn Bondejord til fri Hovedgaardsjord for Greven.

Af dette Privilegium benyttede Greven sig imidlertid ikke og heller ikke hans Søn Grev Frederik, endsige dennes Enke, Grevinde Joachimine. — Men efter at Skjoldenæsholm med Haraldsted og Allindemagle var kommet i den Neergaardske Slægts Eje, blev det anderledes.

Majoren fremdrog i 1812 det gamle Skadesløshedsbrev, som Frederik d. 4. i 1721 havde udstedt for sin grevelige Svoger, Skjoldenæsholms daværende Ejer. — Han ønskede at gøre de i Brevet tilsagte Rettigheder gældende med Hensyn til Allindemagle By. Byen bestod dengang af 14 Gaarde og 28 Huse. Majoren ønskede nu at nedlægge de 11 Gaarde og samle deres Jord til en ny Hovedgaard. Bønderne klagede til Kancelliet og henviste til Grevinde Joachimines Disposition af 1780, som de mente overtraadt dels ved Nedlæggelserne, dels ved en højere Ind-

fæstningsafgift end den af hende bestemte. Frederik d. 6.s højtbetroede Embedsmand, Poul Chr. v. Stemmann, der dengang var Amtmand i Sorø, nægtede da ogsaa at anbefale Neergaards Andragende til Rentekamret. Men Majoren mente, at kom der Tid, kom der ogsaa Raad. — Han ventede nu i samfulde 15 Aar.

I 1827, samme Aar som Sorø Akademis Hovedbygning indviedes, entledigedes Poul Stemmann fra Amtmandstillingen i Sorø og udnævntes af Frederik d. 6. til Gehejmestatsminister. Hans Søn, Christian Ludvig Stemann, udnævntes til Amtmand i Sorø. Denne var som nævnt gift med Majorens Datter Joachimine Henriette og Majoren havde nu modificeret sit Andragende til kun at omfatte Nedlæggelse af 5 Gaarde, for hvilke han til Gengæld lovede at udlægge 10 Huse med Jord. Amtmanden anbefalede, men alligevel trak Afgørelsen ud. Den kom først fra Kancelliet i 1831 og gik lige mod Kendelsen fra 1812. Ikke alene fik Majoren sit sidste Andragende bevilget, men fik Tilladelse til at inddrage 100 Tdr. Hartkorn Fæstegods.

Dermed var Allindemagle Bondebys Skæbne beseglet, Gaardene nedlagdes efterhaanden, og i deres Sted opstod 2 Tdr. Lands Fæstehuse. — Dette fik dog et Efterspil efter Majorens Død.

Bønderne samlede sig atter til Klage og Besværing, og efter Grundloven naaede deres Klager ind paa Rigsdagen, fremsat af Bondevennernes Repræsentant Balthazar Christensen. Sagens Forebringelse paa Rigsdagen førte til, at det offentlige anlagde Sag mod Skjoldenæsholms Ejer, Majorens Søn Andreas Theodor Bruun de Neergaard.

Ved Højesteretsdom af 1857 frifandtes Ejeren med Hensyn til Nedlæggelserne, men han paalagdes at overholde Størrelsen af Indfæstnings- og Landgilde-Afgifter. Dette maatte vel siges at være meget ufavorabelt for Ejeren, idet Tiderne jo var ændret meget siden 1780; derfor benyttede den daværende Ejer sig af sin Ret iflg. Forordningen af 1792 til at bortforpagte fæsteledige Gaarde paa 50 Aar, en Ret, der imidlertid faldt bort i 1870.

Til Skjoldenæsholms Hovedbygning havde Majoren ladet en ny Sidefløj tilbygge, og over Hovedindgangen lod han opsætte en smuk søjlebaaret Mindetavle for Hovedfløjens Bygmesterinde, Enkeregrevinden, og endelig lod han Slotsgaarden indhegne med Jerngitter med Laager, og lod den gamle Gaardfontæne flytte.

Endelig fik han i 1844 sat Kronen paa sit Livsværk som Besidder. — Den 9. November nævnte Aar lykkedes det Majoren, der forlængst var bleven Kammerherre, at faa gjort Svendstrup og Skjoldenæsholm til Stamhuse og oprette disse som Familiegodser i den Neergaardske Slægts Eje. Han fastsatte omhyggeligt Arvefølgen for Slægten og sikrede ved Stamhusets Oprettelse, at Ejeren ingensinde kan foretage Handlinger, der kan præjudicere hans Eftermands Ret. Ejeren kan ikke sælge eller pantsætte Godsets Indtægter, og hans Kreditorer kan ikke gøre Udlæg i Ejendommen, ligesom den ikke kan inddrages i Ejersens eventuelle Konkursbo.

Stamhusene stod under Justitsministeriets Kontrol og kan ved Justitsministeriets Foranledning sættes under Administration. — Efter Grundloven kan saadanne Stamhuse ikke mere oprettes, og Grundloven

udtalte i en Løfteparagraf, at der ved Lov skal træffes Bestemmelse om deres Overgang til fri Ejendom.

Disse Bestemmelser spillede en stor Rolle i Majorrens Barnebarns og Oldebarns Ejerperiode. Kammerherre Bruun de Neergaard var i 1799 bleven gift med Elise Henriette, født Cramer, af den tyskprægede Præsteslægt Cramer fra Slesvig. Hendes Død i 1836 var ham en stor Sorg; hun bisattes fra Frederiks tyske Kirke i København, og nedsattes i Familiebegravelsen paa Valsøllille Kirkegaard.

Selv overlevede han sin Hustru i 10 Aar, og da han i Sommeren 1846 følte Døden nærme sig, red han endnu en Gang med sin Godsforvalter rundt og besaa Godset og rejste derefter til København og var i Frederiks tyske Kirke. Dagen efter denne hans sidste Kirkegang havde han tilsagt sin Sagfører til Møde paa sin Bopæl i København. Sagføreren stillede allerede Kl. 6 om Morgenen, men da var Majoren død, det var den 2. Juli 1846. Hans Lig førtes til Skjoldenæsholm og begravedes ved Hustruens Side paa Valsøllille Kirkegaard.

Til Slut en kort Skitse om den sidstafdøde Ejer af Skjoldenæsholm.

Majorens Oldebarn — Arbejdsgiveren.

Henri Bruun de Neergaard er født i 1876 paa Herregaarden Hellestrup i Kirke-Flinterup Sogn. Hans Fader, der i 1891 overtog Skjoldenæsholm, ejede paa den Tid Hellestrup; hans Moder var en Herregaardsdatter fra Falkensten i Sludstrup Sogn.

Hans Fødsel fandt Sted i det politiske Godsejer-vældes Dage under Esteupiatet, og hans Drengear var Provisoriernes Tid.

Hofjægermester Henri Bruun de Neergaard.

Da hans Fader i 1891 overtog Skjoldenæsholm, var Estrup i Kongeguldbrylluppets Dage paa Højdepunktet af sin Magt. I 1894 fik vi det politiske Forlig, dog fortsattes Højrestyret med en adelig Godsejer

som Konsejlspræsident. I disse Aar var den unge Godsejersøn Elev paa Østre Borgerdydskole i København, en køn, beundret, vel ogsaa misundt, Elev, der blev Student i 1895.

I Kongens Livgarde aftjente han sin Værnepligt, der blev han Sekondløjtnant i gamle Dronning Louises Dødsaar 1898 og var i Tjenesten til 1900. — Allerede før sin Indtræden i Militærtjenesten havde han oplevet et politisk Forlig; inden han forlod Soldaterlivet oplevede han et økonomisk Kompromis. — I 1899 udbrød den store Lockout i København, og ledende Mænd indenfor Erhvervsliv og Kommunalpolitik (Bing, Heide og Trier) var Forligsmænd. — Hverken Arbejdsgivere eller Arbejdere satte deres Krav igennem. Næppe havde han forladt Soldater-tjenesten, før vi i 1901 fik det første Venstreministerium med Skolelærer J. C. Christensen som den toneangivende Mand.

Allerede dette maatte gøre et stort, omend vel ikke sympatisk, Indtryk paa den unge, militært indstillede Godsejersøn; men Aaret derefter, i 1902, oplevedes Katastrofen. — Hans Fader, der 11 Aar i Forvejen havde overtaget Skjoldenæsholm som et rigt Gods, maatte, tvungen af økonomiske Vanskeligheder, lade Bestyrelsen af Godset overgaa til en Administrationskommission. — Derved mistede Sønnen foreløbig Udsigten til som Stamherre at overtage Familiebesiddelsen.

Aaret efter ægtede han en Kusine, Julie Bruun de Neergaard, og overtog en Forpagtning under Svendstrup Gods (Stubberup). Her gik den unge Godsejersøn op i Landbruget, men Forpagtningen ligger ikke langt fra Skjoldenæsholm, og han holdt stadig et

vaagent Øje med Familiegodset, hvor Administrationskomitéen havde indsat en dygtig, økonomisk og loyal Godsforvalter.

Opgangsaar i Forbindelse med en økonomisk Ledelse muliggjorde det for Henri Bruun de Neergaard i 1914 med Faderens, Søskendes og Administrationens Samtykke at overtage Skjoldenæsholm, som han derefter var Ejer af i 21 Aar.

Verdenskrigen udbrød og dens 4 Aar (1914—18) med deraf følgende Højkonjunktur indenfor Landbrug og Skovbrug bragte atter øgede Indtægter til Skjoldenæsholm. Disse Indtægter anvendtes dels til en kostbar og gennemgribende Restauration af Hovedbygningens Østfløj, dels til Nybygning og Istand-sættelse af talrige Funktionær- og Arbejderboliger.

Aaret efter Verdenskrigen (1919) bliver paa mere end en Maade skæbnesvangert for Skjoldenæsholm og dets Besidder. — Kort forinden var Socialdemokratiet blevet organiseret i Jystrup-Valsøllille Kommune, og i 1919 udbrød der Landarbejderstrejke, hvor samtlige Godsets organiserede Arbejdere nedlagde Arbejdet.

Dette var noget uhørt paa Skjoldenæsholm og kunde ikke undgaa at gøre et dybt Indtryk paa den initiativrige Godsejer, der saa et patriarkalsk Forhold mellem Godsejer og Arbejdere som Idealet; men det maa siges, at da Strejken afsluttedes med et Kompromis, traadte Godsejeren, hvis Ungdom og første Manddom, som nu skildret, faldt i Forligets og Kompromissets Tid, an som den ny Tids Mand og forstod, at nu levedes der i Forhandlingernes Tid, og han gjorde i sin egen Organisation (Arbejdsgiver-

foreningen), i hvis Repræsentation for Skovbrug han kort efter fik Sæde, et stort og paaskønnet Arbejde.

Men Aaret 1919 bragte en anden Oplevelse:

Den 4. Oktober nævnte Aar fik daværende Stats- og Justitsminister Zahle gennemført Loven om Afløsning af Len og Stamhuse. — Denne Lov, der for Skjoldenæsholms Vedkommende førtes ud i Livet i 1926, medførte Bortsalg af ca. $\frac{1}{2}$ af Allindemaglegaardens Jord, samt en betydelig Forringelse af Fideikommiskapitalen.

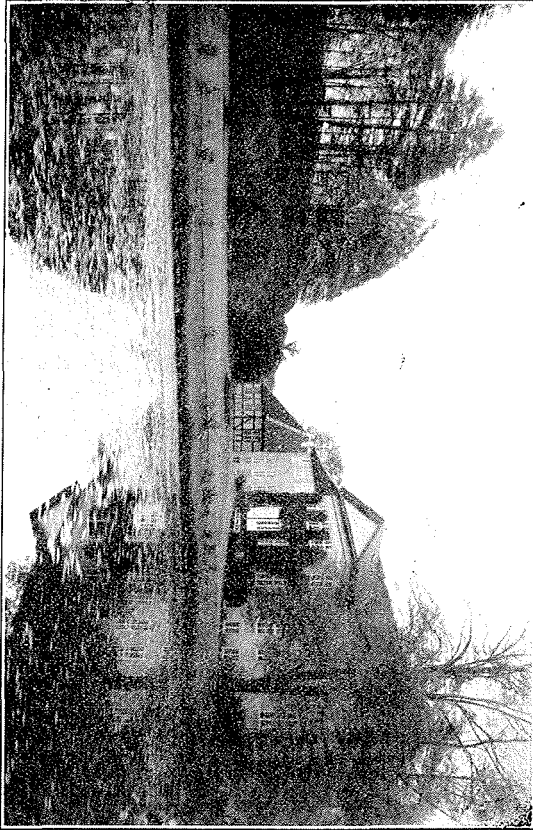
Henri Bruun de Neergaard, der ved denne Tid fik Titlen Hofjægermester, kunde fra sit Standpunkt kun se denne Lov som en Uret, og da Godsejernes retslige Erstatningskrav blev afvist af Domstolene, følte dette af ham som en ny Uret. Personlig Oprejnsning herfor fik han paa sine ældre Dage i ikke ringe Grad ved sin Gerning som Arbejdsgiver og ved Deltagelse i det kommunale Arbejde.

Det følgende Aar (1920) bragte ny politisk Strid herhjemme i Paaskekrisens Dage. Atter her blev Udgangen et Forlig, idet hverken Konservatismen med dens Kamp for den øgede Kongemagt eller Socialdemokratiet med dets Generalstrejketrusel sejrede; men desuden bragte Aaret Genforeningen med de sønderjyske Landsdele. — Det var en stor Glæde for Hofjægermesteren fra Skjoldenæsholm som Officer i Garden at være med ved Marchen over Pontonbroen i Sønderborg og ud til Festen den 11. Juli i Kongeskansen paa Dybbøl. — Samme Aar indgik Hofjægermesteren, der i 1918 var bleven Enkemand, nyt Ægteskab med Astrid Lehmann, en Datter af Bankdirektør Lehmann i Odense.

Den 1. April 1921 indvalgte Hofjægermesteren i

Jystrup-Valsøllille Sogneraad som Repræsentant for det konservative Folkeparti, og her genvalgte han

Skjoldenæsholm, set fra Nordvest.

i 1925, 1929 og 1933 og havde Sæde i Raadet til sin Død.

Hermed begyndte den sidste, men ikke mindst betydende Del af hans Deltagelse i offentlig Arbejde. Her sad han sammen med Gaardmænd, Husmænd

og Arbejdere, ja, endog med en af sine egne Funktionærer, der repræsenterede et fra hans eget afvigende politisk Syn.

I alle Perioderne vandt hans Arbejde Anerkendelse fra alle Sider ved det friske Initiativ og den store Vennesælhed, der prægede det, og ikke mindst Arbejderrepræsentanterne omfattede ham og hans Arbejde med stor Yndest. — Særlig mærkedes hans Arbejdsindsats i Vejudvalg og i sociale Spørgsmaal, og paa hans Ejendom fandt hans hele Optræden som Arbejdsgiver og hans Arbejde med Fæstehusenes Overgang til fri Ejendom Paaskønnelse, ligesom han ogsaa, tro mod de gamle Traditioner fra Svendstrup og Skjoldenæsholm, gjorde et Arbejde som Formand for Sparekassen i Ringsted.

En tiltagende Hjerteforkalkning, der hæmmede hans Arbejdsudfoldelse i de senere Aar, var Skyld i hans tidlige Død Juledag 1935. Under stor Deltagelse begravedes han i Begyndelsen af 1936 fra Valsøllille Kirke og nedsattes ved sin første Hustrus Side i Familiebegravelsen paa Valsøllille Kirkegaard.

Kort Tid efter rejste Arbejdere og Funktionærer ham en Mindesten i Dyrehaven ved Skjoldenæsholm med Indskriften:

„Godsejeren — Arbejdsgiveren — Vennen“.

Hans ældste Søn, Ejler Bruun de Neergaard, er den nuværende Ejer af Skjoldenæsholm.

EFTERSKRIFT

Redaktionen af Sorø Amts Aarbøger har ønsket at bringe Stof fra Amtets nordre Del og særlig fra Egnen ved Skjoldenæsholm.

Efter Anmodning skriver jeg her om nogle Skikkelser fra det gamle, skønne Gods' Historie. Selve Godsets Historie findes dels i „Danske Herregaarde“ (1920), S. 335 f., af Fuldmægtig G. Bruun de Neergaard, dels i „Norden for de midtsjællandske Søer“ af afd. Landstingsmand, Redaktør J. V. Christensen, oprindeligt trykt i „Ringsted Folketidende“ (1905-07), senere optrykt i Thorkild Gravlunds „Bygd“ (1929), S. 349 f.

Trods disse lettilgængelige Kilder til Skjoldenæsholms Historie, har jeg alligevel ment, at en Skildring af nogle enkelte Personskikkelser fra Godsets Historie kan paaregne Interesse hos denne Aarbogs Abonnenter. Særlig for Henrik Müllers Vedkommende er der her kun Tale om en Genfortælling, men denne Mands Liv er egentlig altfor lidt kendt. — Den sidst afdøde Besidder har vel ikke tidligere været forsøgt biograferet.

Af Kilder jeg iøvrigt under Udarbejdelsen har benyttet, nævner jeg:

Johanne Skovgaard og Ellen Jørgensen: „Danske Dronninger“ (1910) samt Brev fra Arkivar Frk. Johanne Skovgaard.

W. Møllerup: „Om en hidtil ukendt Prinsesse af det danske Kongehus“, Historisk Tidsskrift 5. Række, 5. Bind. 1885.

J. A. Fredericia: „Henrik Müller“ i Biografisk Lexicon, 1. Opl. XI Bd., S. 582 f.

Grevinde Danneskiold-Laurvigens Disposition af ²⁶/₈ 1780, trykt i Sorø.

Ejerskikkelser fra Skjoldenæsholm.

77

- J. Wedell-Neergaard*: Svendstrupbogen, 1921, om de første Neergaarder.
- J. V. Christensen*: Skjoldenæsholm i den Neergaardske Slægt, „Ringsted Folketidende“, 1905.
- Arthur Petersen*: „Stavnsbaandet“, 1938.
- Valsøllille Kirke i „Sorø Amts Kirker“, 1. Bind., udg. af Nationalmuseet.
- Mundtlige Meddelelser om den sidst afdøde Besidder, dels fra Hofjægermesterinde *Bruun de Neergaard*, dels fra Godsforvalter *Kaalund*, Skjoldenæsholm.

N.